

MAKUL DEĞER MUHASEBESİ VE İŞLETME YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Ahmet DOĞAN^(*)
Şükran GÜNGÖR TANÇ^(**)
Ahmet TANÇ^(***)

Özet: Tarihi maliyet muhasebesi günümüzde giderek yerini daha yeni bir yaklaşım olan makul değer muhasebesine bırakmaktadır. Tarihi maliyet muhasebesi temeline dayanan finansal tablolar, her ne kadar işletmelerin değerini tahmin etmeye yarayacak bilgileri içerseler de gerçek finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını göstermezler. Mali tablolarda, varlıkların ve yükümlülüklerin tarihi değerleri ile makul değerleri birbirinden uzaktır. Bu durum, gerçekte yönetimin başarısını veya başarısızlığını gizlemesine neden olabilir. İşletmelerin mali tablolarının mevcut piyasa koşullarında gerçek, doğru bilgilerle kolayca anlaşılmasına ve yorumlanmasına olanak sağlayan değerlendirme ölçüsü makul değer ya da gerçeğe uygun değerdir. Bu çalışmada konu ile ilgili olarak makul değer ile tarihi maliyet arasındaki farklılıklar üzerinde durularak mali tablo kullanıcıları üzerindeki etkileri ile işletme yönetimine sağlayacağı katkılar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Maliyet Muhasebesi, Makul Değer Muhasebesi, İşletme Yönetimi

Abstract: Recently, historical cost accounting is being replaced more and more by the new fair value accounting paradigm. Although financial statement based historical cost accounting provides information to be used to appraise the business' value, it obscures real financial position and operation results of a business. Historical value of assets and liabilities in financial statements has only a remote association with their fair value. This situation can give rise to hide management's real accomplishment or failure. Fair value is a valuation measure that provides to understand and comment financial statement with true and real information easily in existing market conditions. The purpose of this study is to investigate the influences on business management of fair value accounting. And also in this study is tried to examine that differences between fair value and historical cost and effects of fair value on financial statement's users.

Key Words: Historical Cost Accounting, Fair Value Accounting, Business Management

I. Giriş

Sermaye piyasalarının gelişim göstermesi, iktisadi kurumlardan doğru ve gerçeğe uygun bilgi bekleyen hissedarların ağırlığının artması sonucunu doğurmuştur. Hissedarlara yönelik raporlamada ise *makul olma (fairness)* daha fazla tercih edilmektedir. Diğer taraftan, işletme dışından finansal bilgi bekleyen en ağırlıklı taraf olarak devlet ise, mali tabloların vergi yasalarının

^(*) Yrd. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

^(**) Arş. Gör. Erciyes Üniversitesi Nevşehir İİBF İşletme Bölümü

^(***) Arş. Gör. Erciyes Üniversitesi Nevşehir İİBF İşletme Bölümü

yönlendirdiği biçimde hazırlanmasını istemektedir. Bu da işletme içerisinde kullanıcılara göre farklı farklı mali tabloların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Finansal bilgi kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının farklılaşması nedeniyle, varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesinde makul değer yaklaşımına doğru yöneliş söz konusudur. Tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanan mali tablolar özellikle enflasyon ortamında işletmelerin gerçek finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını göstermemektedir. İşletme varlıklarının ve borçlarının tarihi defter değerleri, bunların piyasa değerinden oldukça uzak kalmaktadır. Bu durum, işletme yöneticilerine, raporlanan kârı manipüle etme fırsatı sağlamakla birlikte, başarısızlıklarını gizleme olanağı da tanımaktadır. Tarihi maliyet muhasebesinin aksine, *makul değer muhasebesi* ise işletme varlıklarını ve borçlarını gerçek değerleri ile ölçüp, raporlamakta ve daha ilgili bilgiler sunmaktadır. Bu yönüyle, makul değer muhasebesi, işletmelerin gerçek gelirini ve finansal durumunu gizleyen tarihi maliyet muhasebesinin karşıtıdır. Makul değer muhasebesine göre hazırlanan finansal raporlar, hissedarların kendi ortaklık paylarının değerinin artırılmasına ve yönetimin sahiplik fonksiyonuna önem vermektedir.

Bu çalışma ile geleneksel muhasebenin geniş ölçüde statik ve objektif fakat çoğunlukla ilgisiz tarihi maliyet verilerinin yetersizliği belirlenmiş ve tarihi maliyet muhasebesi ve makul değer muhasebesi yaklaşımları karşılaştırmalı bir şekilde incelenerek, her iki yöntemin üstün ve zayıf yönleri ele alınmıştır. Ayrıca işletmelerde değerlendirme ölçüsü olarak kullanılan makul değer muhasebesinin değerlendirilmesi ile ilgili örnekler verilerek, makul değer muhasebesinin işletme yönetimine çeşitli açılardan sağlayacağı katkılar ve mali tablo kullanıcıları açısından etkileri de incelenmeye çalışılmıştır.

II. Tarihi Maliyet Muhasebesi Ve Makul Değer Muhasebesi

İşletme verilerini kullanan çıkar grupları, öncelikle finansal tablolardaki bilgileri esas alırlar. Bu yüzden finansal tablolarda yer alan bilgilerin, doğru, güvenilir, anlamlı, karşılaştırma yapmaya elverişli ve zamanlı olması gerekmektedir. Finansal tablolarda yer alan bilgilerin bu özellikleri taşıması için, her bir varlığın ve kaynağın değeri ölçülebilmelidir. Ancak bu değer belirlenirken hangi muhasebe yaklaşımı kullanılacaktır sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda, bu sorulara cevap verecek olan değerlendirme yaklaşımlarından tarihi maliyet muhasebesi ve makul değer muhasebesi yaklaşımları üzerinde durulacaktır.

A. Tarihi Maliyet Muhasebesi

Geleneksel muhasebede varlıklar, edinme tarihindeki maliyet değeriyle değerlendirilir. Tarihi maliyet adı verilen bu değer, edinme tarihinde o varlığın elde edilebilmesi için katlanılan fedakârlıkların parasal ifadesidir. Katlanılan

fedakârlıklar; para, emek veya ekonomik değer arz eden herhangi bir varlık olabilir (Şensoy, 2003: 26).

Tarihi maliyet muhasebesi, finansal tablolarda gerçek durumu tam olarak yansıtmayan bilgileri sunabilir. Bu durum, muhasebecilerin finansal tablo bilgilerinin güvenilir, ilgili ve en önemlisi de ihtiyatlılık kavramına sıkı sıkıya bağlı kalmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır (Barlev ve Haddad, 2003: 385). İhtiyatlılık kavramı, tarihi maliyet muhasebesi ile yakından ilgilidir. İhtiyatlılık gerçekleşmemiş zararların ve değer düşüklüklerinin kayda alınmasını, fakat gerçekleşmemiş kazançların kayda alınmamasını öngörür. Bu nedenle kötümser bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Makul değer (gerçeğe uygun değer), muhtemel kayıpların ve kazançların her ikisinin de kayda alınmasını gerektirir (Şensoy, 2003: 22). İhtiyatlılık esasına dayalı muhasebe sistemlerinde, bir varlık, tarihi maliyet ya da tarihi maliyetten daha düşük bir değerle mali tablolarda raporlanır (Penman ve Zhang, 1999: 4) görüşü de yer almaktadır. Tarihi maliyet muhasebesini savunanların gerekçeleri şöyle sıralanabilir (Kam, 1990: 164 166; Şensoy, 2003, 26):

- Tarihi maliyet gerçekleşmiş işlemlere dayanır. Muhasebe kayıtları gerçekleşmiş işlemlere göre yapıldığı için mali tablolarda açıklanan bilgileri destekleyecek ve ispatlayacak belgeler mevcuttur. Geçmişteki işlemlerle ilgili kayıtlar *hesap verme sorumluluğu* (accountability) açısından gereklidir.
- Tarihi maliyetin, alınacak ekonomik kararlarla ilgili olmadığı doğru değildir. Gelecekteki yükümlülükleri için karar veren yöneticilerin, geçmiş işlemlerle ilgili bilgilere de ihtiyaçları vardır. Yöneticilerin geçmişteki performanslarını gözden geçirme imkânına sahip olmaları gerekir ve bu geçmiş performansların ölçüsü tarihi maliyettir. Yöneticiler, böylece geçmişteki kararlarının kalitesini de değerlendirmiş olurlar. Bazı yöneticiler (karar vericiler) için ulaşılabilecek en iyi sonuç düşüncesinden çok gerçekleşen mevcut durum düşüncesi ağır basar. Bunlar için, daha ne kadar çok kazanabilirdik sorusu değil, hâlihazırda ne kadar kazandık sorusu önemli olarak görülmektedir. Böylesi durumlarda, tarihi maliyet karar sürecinin önemli bir girdisi niteliğindedir.
- Birçok nedenle, karar vericilerin tarihi maliyeti kullanmaları istenebilmektedir. Mali karın tespiti ve özellikle maliyeti temel alacak olan sözleşmelerde tarihi maliyet önemli bir girdi unsuru olmaktadır.
- Muhasebeciler, işletme bilgilerinin işletme içinden değiştirilmesine karşıdırlar. Çoğunlukla sübjektif bir ölçü olmadığı için tarihi maliyetin oluşumunda manipülasyon yoktur.
- Piyasa fiyatındaki değişiklikler ek bilgi olarak açıklanabilir. Tarihi maliyet muhasebesinden sapmadan da, gerçek maliyete ilişkin bilgiler açıklanabilir.

- Makul değer muhasebesinin, tarihi maliyet muhasebesinden daha faydalı bilgiler ürettiğine işaret eden ikna edici ve deneysel bir delil yoktur.

Özetle, tarihi maliyetin güçlü yönü ilgili varlık ya da kaynağın gerçekleşmiş işlemle ilgili olarak özünü temsil etmesi ve güvenilir olması, zayıf yönü ise alınacak kararlarla ilgili olmamasıdır. Tarihi maliyet değeri, bu değer ile bir alış-veriş meydana gelmiş olması ve bunun belgelendirilebilmesi nedeniyle güvenilir bir değerdir. Mali tablo bilgilerini kullananlar ise işletmenin mevcut o günkü durumu hakkında doğru bilgi sahibi olmak isteyebilirler. İşletmelerin mevcut durumu hakkında gerçeği en yakın gösteren değerlendirme ölçüsü olan makul değer burada açıklanması yerinde olacaktır.

B. Makul Değer Muhasebesi

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre, makul değer karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır. Makul değer, varlığın, birbiri ile bağı bulunmayan taraflar arasında el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkar (Sarıoğlu, 2002: 52).

Makul değer*; işletmenin herhangi bir tasfiye sürecine girme, faaliyetlerinde önemli bir kısıntıya gitme veya ters pozisyon sağlayan bir işlem gerçekleştirme niyet veya ihtiyacında olmaksızın işletmenin sürekliliği kavramı altında faaliyet gösterdiği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla makul değer, işletmenin gerçekleştirmek istemediği bir işlem, tasfiye veya satış nedeniyle elde edeceği veya ödeyeceği bir tutar değildir (Karahana, 2002: 22).

Makul değer; bir varlığın, işletmeye ya da varlığı elinde bulundurana sağlayacağı potansiyel faydasını da ortaya koyar (örneğin: varlığın gelecekte işletmeye sağlayacağı ekonomik fayda, doğrudan veya dolaylı yollardan işletmeye sağlanan nakit ve nakit benzeri kazançlar gibi) (IVSC, 2003: 169).

Eğer bütün varlıklar ve yükümlülüklerin aktif bir piyasası mevcut ise makul değer muhasebesi karar verme sürecinde oldukça güvenilir bilgiler sunmaktadır. Ancak varlık ve yükümlülüklerin aktif bir piyasası mevcut değil ise bunların makul değerlerinin tahmin edilmesinde kullanılan girdiler ve

* *Fair Value* kavramı, SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) tarafından “Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:XI, No:25)”de *makul değer* olarak Türkçeye çevrilmekte ve “bilgili ve istekli taraflar arasında, herhangi bir ilişkiden etkilenilmeyecek şartlar altında, bir varlığın el değiştirebileceği tutarı ifade eder” şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer yandan, TMSK (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu) tarafından Resmi Gazete’de yayınlanan TMS’lerde fair value kavramı *gerçeğe uygun değer* olarak Türkçeye çevrilmekte ve “karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar” şeklinde tanımlanmaktadır.

metotlar daha subjektif olabileceğinden, makul değer de daha az güvenilir olabilir (Bies, 2004: 1).

Bir varlık edinme tarihindeki değer ile kayıt altına alındığı zaman, varlığın edinme fiyatı o varlığın raporlama değeri için doğrulanabilir bir değer olmaktadır. Buradaki problem daha sonraki yıllarda, yani varlığın doğrulanabilir tarihi maliyet değerinde meydana gelen artış ya da azalışların olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Makul değer muhasebesi varlığın edinilmesinden sonraki yıllarda, varlığın defter değerinin üstünde ya da altında gerçekleşen piyasa değeri artışlarını göz önünde bulundurmaktadır (Bratton, 2003: 29).

Makul değer tanımı “piyasa değerine getirme” çağrışımı yapsa da; birçok UFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları) ve “tartışılan taslakları” ve de ilgili literatür incelendiğinde makul değer “piyasa değerine getirme” ölçüsü olmadığı görülmektedir. Çünkü makul değer piyasa dışı unsurları da içeren, bir tarafta aktif bir piyasada açıklanan fiyatlar gibi yüksek seviyeli “piyasa değerine getirme” girdilerinden diğer yanda işletmeye özgü “temsili” değerlere uzanan geniş bir yelpazesi vardır (Şensoy, 2006: 32 33).

Uluslararası Değerleme Standartları Kurulu (IVSC) kuruluşundan beri makul değer tespitinde “piyasa değerine getirme” kavramını esas almakta ve piyasa değerine odaklanmaktadır. Sadece piyasadaki türetilen verilerin “piyasa değeri”ni verebileceği konusundaki sıkı kanaati nedeniyle verilerin “piyasa türevi” olmasını destekleyen yaklaşımlar önermektedir. IVSC’nin görüşüne göre “makul değer” ile “piyasa değeri” benzer oldukları halde eş anlamlı değildirler. IVSC’ye göre “makul değer” farklı durumlarda farklı bağlamlarda uygulanan “esnek ve geniş kapsamlı” bir terimdir. “Piyasa değeri” ise Uluslararası Değerleme Standartları’na göre duran varlıkların değerlendirilmesinde anahtar konumda bir kavramdır. Tutarlı bir uygulama yapmaya yardımcı olan kavramsal bir çerçevesi de vardır. Şu ana kadar yetkili değerlendirme uzmanlarını ilgilendirdiği kadarıyla UFRS için duran varlıkların “makul değeri” istendiğinde değerlendirme uzmanları “piyasa değeri”ni rapor etmektedirler (Şensoy, 2006: 33).

Makul değer niteliksel bir değerdir; piyasa değeri ise niceliksel bir değerdir. Makul değer muhasebesi varlığın değerinin ne olması gerektiğini ideal olarak tanımlar (Şensoy, 2003: 38). Bir başka ifadeyle, makul değer kavramı piyasa değeri kavramından daha geniş kapsamlıdır ve makul değer, piyasa değerinin kolay bir şekilde belirlenemediği durumlarda, piyasa değerinin yerine kullanılabilir (IVSC, 2003: 169). Sonuç olarak, makul değer bir şemsiye değerdir.

Tarihi maliyet bilgisi geçmişte gerçekleşen, işletme içinde mevcut bir fiyat verisine dayanır ve dış piyasa verisini esas almamaktadır. Makul değer ise tahmin gerektirebilen ve güvenilirlik problemlerine yol açabilen mevcut piyasada oluşan fiyatlara dayanmaktadır. Makul değer aktif bir şekilde ticareti yapılmayan finansal araçlar için de tahmin edilmesi nedeniyle, tahmin hataları varlıkların değerinin güvenilirliğini bozabilmektedir (Khurana ve Kim, 2003:

24). Ayrıca, bazı makul değer savunucuları dahi, aktif piyasaları bulunmayan varlıklar için makul değer tespitinde bazı zorlukların bulunduğunu ve suistimale açık olduğunu kabul etmektedirler (Wood, 2004).

Makul değer bir varlığın normal piyasada satılabileceği tutardır. Bir varlık kısa bir süre içerisinde satılmayacaksa, varlığın fiyatı muhtemelen tekrar değişecektir. Bu nedenle, makul değer ilgili olmadığını savunanlar da bulunmaktadır (Weygandt vd., 1999: 731).

FASB (Financial Accounting Standard Board)'ın makul değer konusundaki temel yaklaşımı, özellikle finansal varlık ve borçların makul değerlerinin belirlenmesinde yatırımcıların, kreditorlerin ve diğer finansal tablo kullanıcılarının kurumun yatırım ve finansman stratejisi sonuçlarını daha iyi değerlendirebilmelerine olanak sağlayacağı yönündedir (Khurana ve Kim, 2003: 20).

Güvenilir rakamlar yatırımcıların doğru kararlar alması anlamına gelirken güvenilir olmayan rakamlar ise sermayenin yetersiz tahsilâtına ve piyasalara olan güvenin kaybolmasına ve hissedarların kayıplarına yol açmaktadır. Geleneksel muhasebe geniş ölçüde statik ve objektif fakat çoğunlukla ilişkisiz tarihi maliyet verilerine dayanırken makul değer muhasebesi olarak adlandırılan yeni sistem bütün kalemlerin değerlerini güncelleştirerek bugünkü değerlerine ulaşma esasına dayanmaktadır.

Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Standard and Poor's'un muhasebecisi Neri Buksan, tahminlerin muhasebenin bir parçası olduğunu, bu yüzden tahminlerin sayısına değil tahminlerin yapılmasında ve doğrulanmasında tarafsızlığa ve bağımsızlığa önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Halka Açık Şirketlerin Muhasebe Gözetim Kurulu, makul değer üzerindeki gözetim yetkisini artırmayı planlamakta ve yatırımcılar da rakamları dikkatle incelemek zorundadırlar (Maliye Bakanlığı 2005: 16).

Son yıllarda yaşanan finansal kriz ve muhasebe skandallarının sebeplerinin arasında makul değer uygulamalarının hayali kârlar yaratmasının sonucunda ortaya çıkması gözden kaçırılmamalıdır. Bu tür skandallarla yok olan şirketlerden Enron Şirketi'nde iç kontrol sistemi yanlış uygulamalara engel olamamıştır. Enron'un denetçisi, Arthur Andersen ve şirketin muhasebecisi işletmenin makul değerinin ölçülmesindeki tahminleri ayrıntılı bir şekilde inceleyip eleştirmemişlerdir. Denetçinin mali tablo kontrolünde değerlendirme ölçüsü olan makul değer yönteminin uygulanmasına gerekli dikkat ve hassasiyetin gösterilmemesi, tarihi maliyet muhasebesine göre hazırlanmış mali tabloların aksine, aşırı şekilde değerlendirilmiş hâsılat ve varlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda gerçeği yansıtmayan mali tablolar hazırlanarak hayali kârlar gösterilmiştir. Bu gibi durumlar da şirketin çöküşüne neden olmuştur (Benston, 2006: 482).

Türkiye muhasebe standartlarında zaman zaman birbiri yerine kullanılan alternatif değerlendirme yöntemleri bulunmaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) /Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

(UFRS)'lere bağılı olarak hazırlanan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'ler sadece alternatif değerleme yaklaşımları içermemektedir. Standartlar incelendiğinde birçok, varlık ve yükümlülüğün doğrudan değerlerine etki eden alternatif muhasebe yaklaşımları içerdiği de görülmektedir. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından resmi gazetede yayınlanan 28 adet TMS/TFRS'de gerçeğe uygun değer/makul değer kavramı toplam 969 kere kullanılmaktadır. Bu standartlardan bazılarında gerçeğe uygun değer ölçümü, diğer standartlarla ilişkileri nedeniyle dolaylı olarak kullanılmaktadır. Ancak aşağıdaki tabloda verilen TMS/TFRS'ler doğrudan gerçeğe uygun değer ölçümünü gerektirmektedir.

Tablo 1: *Doğrudan Gerçeğe Uygun Değer/Makul Değer Ölçümünü Gerektiren TMS/TFRS'ler*

Kod	Standartın Adı
TMS 11	İnşaat Sözleşmeleri
TMS 16	Maddi Duran Varlıklar
TMS 17	Kiralama İşlemleri
TMS 18	Hasılat
TMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
TMS 20	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması
TMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama
TMS 33	Hisse Başına Kazanç
TMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
TMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
TMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
TMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
TMS 41	Tarımsal Faaliyetler
TFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması
TFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler
TFRS 3	İşletme Birleşmeleri
TFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere makul değer kavramı TMS/TFRS'ler açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir. Makul değer kavramının standartlar açısından incelenmesi, her bir standart bazında ayrı ayrı birer çalışmanın konusu olabilecek niteliktedir.

1. Makul Değer Muhasebesi İle İlgili Muhasebe İlkeleri

Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre makul değer ölçüsü ile değerlendirilmiş finansal tablolar; ilgili, güvenilir, anlaşılabilir ve kıyaslanabilirlik gibi ilkelere göre hazırlanmalı ve sunulmalıdır (Bies, 2000: 148).

İlgili Olması: Finansal tablo bilgileri, karar vericilerin beklentilerini doğruluyor, gelecekle ilgili alacakları kararlarda tahmin yeteneklerini geliştiriyor ve belirsizliklerin azaltulmasını sağlıyor ise ilgilidir (Romney ve Steinbart 2003: 10). İlgili bilgi üç temel özelliği taşımaktadır. Bunlar (Herrmann vd., 2005: 9; Romney ve Steinbart 2003: 10):

Tahmini Değer: Geçmiş ya da gelecekle ilgili tahmin edilen bilgilerin doğru olma olasılığının artırılması ile bilginin niteliksel kalitesinin iyileştirilmesi ve kullanıcılara doğru kararlar vermelerinde yardımcı olmasıdır.

Geribildirim Değeri: Kullanıcıların geçmiş beklentilerinin doğru ya da doğrulanabilir olması sağlanarak bilginin niteliğinin artırılmasıdır.

Zamanlılığı: Eğer karar vericiler ihtiyaç duydukları anda bilgiye ulaşarak kararlarında kullanabiliyorlar ise bilgi zamanlıdır

Güvenilir Olması: Güvenilirlik, bilginin hatasız olması demektir. Bilginin güvenilirlik kalitesi ise, onun hatasız, tarafsız ve makul bir ölçüde belirlenmiş olmasına bağlıdır. Birbirinden bağımsız iki birey, üretilen bilgi ile aynı kararı verebiliyor ve aynı sonuca ulaşıyorsa bilgi güvenilirdir. Eğer bilgi objektif kriter ve değerlere göre elde edilmiş ise tarafsızdır ve bilgi subjektif yargılar içermemelidir. Ayrıca bilgi uygun ölçülere göre elde edilmiş ise "makul"dür. Güvenilir rakamlar yatırımcıların doğru kararlar alması demektir. Güvenilir olmayan rakamlar ise yanlış kararlar alınmasına neden olarak yatırımcıların güveninin kaybolmasına sebep olabilir.

Anlaşılabilir Olması: İşletmenin ekonomik faaliyetleri hakkında hazırlanan finansal tablo bilgileri herkesin anlayacağı şekilde olmalıdır. Makul değer muhasebesine göre hazırlanan verilerde gerçeğe uygun değerlerin tespitinde belirlenen kıstaslar anlaşılır bir şekilde gösterilmelidir (Bies, 2000: 150). Finansal tablolardaki bilgilerin ne kadarının gerçekçi rakamlar ne kadarının tahmini rakamlara dayandığı finansal tablolarda belirtilmelidir.

Kıyaslanabilir Olması: İki ekonomik faaliyetle ilgili benzerlikler ve farklılıklar uygun bir şekilde tespit edilebiliyorsa bilgi kıyaslanabilirdir. Makul değerleri belirlenerek hazırlanmış finansal tabloların güvenilirliği daha yüksek olacaktır (Herrmann vd., 2005: 18). Güvenilir bir şekilde ölçümlenmiş makul değere göre hazırlanan finansal tablolar geçmiş yıllarla ve sektörle karşılaştırma imkânı sağlamalıdır.

2. Makul Değer Hiyerarşisi

Makul değer ölçülmesi ve bununla ilgili açıklamaların tutarlılığının ve karşılaştırılabilirliğinin sağlanması için makul değer hiyerarşisi kullanılır. Bu hiyerarşi, makul değeri belirlemek için kullanılan değerlendirme tekniklerinin girdilerini üç seviyede önem sırasına koymaktadır. Makul değer hiyerarşisi, benzer varlıklar ya da yükümlülükler için aktif piyasalarda teklif

edilmiş fiyatlara (ayarlanmamış) en yüksek düzeyde öncelik (1.Seviye) vermekteyken; aktif piyasalarda gözlemlenemeyen girdilere ise en düşük düzeyde (3.Seviye) öncelik vermektedir (FAS 157).

Varlık ya da yükümlülükle ilgili (relevant) girdilerin var olması ve girdilerin göreceli güvenilirliği gibi unsurlar uygun değerlendirme tekniğinin belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, makul değer hiyerarşisi değerlendirme tekniklerini değil; değerlendirme tekniklerinde kullanılacak olan girdilerin öncelik sırasını belirler (FAS 157).

1.Seviye Girdiler: Aktif bir piyasadaki benzer nitelikli varlık ve yükümlülükler için teklif edilmiş fiyatlardır. Burada değerlemesi yapılacak olan, işletme ya da varlık ve yükümlülüklerinin piyasaya girişinde herhangi bir engel bulunmamalıdır. Aktif bir piyasadaki kasıt, varlık ya da yükümlülükle ilgili alış-satış işlemlerinin yeteri kadar sıklıkta gerçekleştiği ve güncel fiyat bilgilerinin sürekli sağlanabildiği bir piyasadır. Aktif bir piyasadaki teklif edilen bir fiyat en güvenilir makul değer kanıtıdır ve mevcut olduğu sürece makul değeri belirlemek için bu fiyat kullanılacaktır.

2. Seviye Girdiler: Varlık ya da yükümlülükler için doğrudan veya dolaylı olarak gözlemlenebilir olan ve 1. seviye kapsamında teklif edilen fiyatlar dışında kalan girdilerdir. Varlık ya da yükümlülük belirli bir sözleşme dönemi ile sınırlandırılmışsa, 2. düzey girdi varlık ya da yükümlülüğün bütün dönemlerinde gözlemlenebilir olmak zorundadır.

3.Seviye Girdiler: Varlık ya da yükümlülükler için gözlemlenebilir nitelikte olmayan girdilerdir. Gözlemlenemeyen girdiler, gözlemlenebilir girdilere ulaşmanın kısıtlı olduğu durumlarda kullanılacaktır. Bu durumda makul değer ölçümlerinin objektifliğini sağlayabilmek için, varlıkları elinde bulunduran ya da yükümlülükleri yerine getirecek olan piyasa katılımcılarının bakış açısı ile elde edilecek olan çıkış fiyatlarına başvurulur. Böylece, gözlemlenemeyen girdiler, piyasa katılımcılarının varlık ya da yükümlülük fiyatlamasında kullanacakları varsayımları doğrultusunda raporlamayı/değerlemeyi yapan işletmenin kendi varsayımlarını yansıtacaktır.

C. Makul Değerin Muhasebeleştirilmesi

İşletmeler, varlıklarını değerlemeye tabi tutarken varlığın özelliğine göre kullandıkları bazı yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerden makul değer, ya da gerçeğe uygun değer olarak ifade edilen değerlendirme ölçüsü özellikle Türkiye Muhasebe Standartları 39 (TMS 39) Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi standardında temel değerlendirme ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Türkiye Muhasebe Standardı 40 (TMS) Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardında ise alternatif değerlendirme ölçüsü olarak kullanılmaktadır. Burada esas olarak bu iki standardın makul değer yöntemine göre muhasebeleştirilmesine örnekler verilmeye çalışılmıştır.

1. Finansal Varlıkların Muhasebeleştirilmesi

FAS 115, borçlanma araçlarındaki tüm yatırımlar ile makul değerleri güvenilir olarak belirlenebilen sermaye araçlarındaki (equity securities) yatırımların muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konularını kapsamaktadır. Bu tür yatırımlar, 3 kategori içerisinde sınıflandırılmakta ve muhasebeleştirilmeleri de bu çerçevede yapılmaktadır (Karahana, 2002: 40; Kahraman, 2006: 52):

a) Kısa vadede satmak amacıyla elde tutulan borçlanma ve sermaye araçları “alım-satım amaçlı menkul kıymetler” (trading securities) olarak sınıflandırılmakta ve tahakkuk etmiş kazanç ve kayıplar gelir tablosu ile ilişkilendirilmek suretiyle makul değer üzerinden raporlanmaktadır.

b) Vadeye kadar elde tutulacak veya alım-satım amaçlı olarak sınıflandırılmayan borçlanma ve sermaye araçları “satılmaya hazır menkul kıymetler” (available-for-sale securities) olarak sınıflandırılmakta ve tahakkuk etmiş kazanç ve kayıplar, gelir tablosu ile ilişkilendirilmeyerek özkaynak içerisinde ayrı bir kısım olarak gösterilmek suretiyle makul değer üzerinden raporlanmaktadır.

c) İşletmenin vadeye kadar elinde tutma konusunda olumlu bir niyetinin ve yeteneğinin bulunduğu borçlanma araçları “vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler” (held-to-maturity securities) olarak sınıflandırılmakta ve etkin faiz yöntemi kullanılarak bulunana iskonto edilmiş maliyet esas alınarak değerlendirilir.

Tablo 1: *Alım-Satım Amaçlı Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulama*

Alım-Satım Amaçlı Menkul Kıymetler, 31 Aralık 2005 (TL)			
Yatırımlar	Maliyet	Makul Değer	Gerçekleşmemiş Kazanç (Kayıp)
X Şirketi Hisse Senetleri	50.000	52.000	2.000
Y Şirketi Hisse Senetleri	40.000	35.000	(5.000)

Yukarıdaki tabloda Sürat Şirketinin 31 Aralık 2005’deki alım-satım amaçlı menkul kıymet olarak kabul edilen yatırımlarının maliyet ve makul değerleri gösterilmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Sürat Şirketi’nin yatırım varlıklarının makul değeri maliyet değerinden 2.000 TL daha fazladır ve bu fazlalık gerçekleşmemiş kazanç olarak adlandırılmıştır.

Alım-satım amaçlı menkul kıymetlerin kısa vadeli yatırımlar olması, bu varlıkların makul değerleri üzerinden satılması ve gerçekleşmemiş kazanç ya da kaybın oluşması ihtimallerini artırmaktadır. Makul değer ve gerçekleşmemiş kazanç ya da kayıp bir düzeltme kaydıyla mali tablolara yansıtılır. Bu düzeltme kaydında değerlendirme karşılıkları hesabı (Piyasa Düzeltme Farkları Hs.- Menkul Kıymet Hs.), menkul kıymetlerin toplam tarihi maliyeti ile toplam makul değeri arasındaki farkı kayıt altına almak için kullanılır.

-----31.12.2005-----	
110 HİSSE SENETLERİ	2.000
Veya	
PİYASA DÜZ. FARKLARI	
.01 X Şirketi Hisse Senetleri Değerleme Farkları	
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KÂRLAR	2.000
Hisse senetlerinde meydana gelen değer artışı	
----- 31.12.2005-----	
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	5.000
110 HİSSE SENETLERİ	
Veya	
PİYASA DÜZELTME FARKLARI	5.000
.02 Y Şirketi Hisse. Senetleri Değerleme Farkları	
Hisse senetlerinde meydana gelen değer azalışı	
-----/------	

“Piyasa Düzeltme Farkları” hesabının kullanımı, işletmeye yatırım varlıklarının tarihi maliyet değerlerinin güncel tutarlarını takip etme fırsatı verir. Menkul kıymetler satıldığı zaman gerçekleşecek olan kazanç ve kayıpların belirlenebilmesi için gerçek maliyete ihtiyaç vardır. Menkul kıymetlerin makul değerlerine ulaşabilmek için Piyasa Düzeltme Farkları hesabının bakiyesi menkul kıymet yatırımlarının maliyetine eklenir (Weygandt vd., 1999: 732 733).

Alım-Satım Amaçlı Kısa Vadeli Menkul Kıymetlerin Finansal Tablolarda Raporlanması: Gerçekleşmemiş kazançlar gelir tablosunda “Diğer Olağan Gelir ve Kârlar” hesap grubunda raporlanır. Gerçekleşmiş kazançların net gelir üzerinde kazanç etkisi bulunmaktadır. Gerçekleşmemiş kayıplar gelir tablosunda “Diğer Olağan Gider ve Zararlar” hesap grubunda raporlanır. Gerçekleşmemiş kayıpların net gelir üzerinde kayıp etkisi bulunmaktadır. Gerçekleşmemiş kazanç ya da kayıplar hesap dönemi sonunda kâr/zarar hesaplarına aktarılarak kapatılırlar.

Piyasa Düzeltme Farkları hesabı gelecek hesap dönemlerine de aktarılan hesaptır. Menkul kıymet hesabının maliyet ve makul değeri arasındaki fark bilânçoda raporlanır.

Değerlemeden kaynaklanan kâr ya da zarar unsurlarının, gelir tablosuna yansıtılması ihtiyatlılık kavramıyla çelişmekte ise de günümüzde, dönem sonu kambiyo ve menkul değer işlemlerinin gelir tablosuna yansıtılması uygulamasında olduğu gibi, ihtiyatlılık kavramının esnek olarak uygulandığı görülmektedir. Değerlemede amacın ilgili varlık ve yükümlülüğün piyasa fiyatı temelinde makul değer ile sunulması olduğunda, ihtiyatlılık kavramının bu şekilde esnek uygulanmasının olabileceği düşünülmektedir (Tokay vd., 2005: 24).

Tablo2: Satılmaya Hazır Menkul Kıymetlere İlişkin Uygulama

Satılmaya Hazır Menkul Kıymetler, 31 Aralık 2005 (TL)			
Yatırımlar	Maliyet	Makul Değer	Gerçekleşmemiş Kazanç/(Kayıp)
X Şir. %8 Ort Payı	200.000	180.400	(19.600)

Yukarıdaki tabloda Yıldız Şirketinin 31 Aralık 2005'deki Satılmaya Hazır Menkul Kıymet olarak kabul edilen yatırımlarının maliyet ve makul değerleri gösterilmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Yıldız Şirketi'nin yatırım varlıklarının makul değeri maliyet değerinden (19.600) TL daha düşüktür ve bu düşüklük gerçekleşmemiş kayıp olarak adlandırılmıştır. Satılmaya hazır menkul kıymetin Bağlı Menkul Kıymet olduğunu varsayalım.

Satılmaya hazır menkul kıymetlerin raporlanması kısa vadeli alım-satım amaçlı menkul kıymetlerin raporlanmasından farklıdır. İlgili menkul kıymetin maliyet değerinde değişiklik olması durumunda gerçekleşmemiş kazanç ya da kayıplar gelir tablosunda raporlanmazlar. Bunun yerine bilançoda özkaynak unsuru olarak raporlanırlar (Weygandt vd.; 1999: 733 735):

31.12.2006 tarihinde satılmaya hazır menkul kıymetler makul değerle değerlendirilmiş ve 24.600 TL gerçekleşmemiş kazanç ortaya çıkmıştır.

Satılmaya Hazır Menkul Kıymetler, 31 Aralık 2006 (TL)			
Yatırımlar	Maliyet + Makul Değer	Makul Değer	Gerçekleşmemiş Kazanç/(Kayıp)
X Şirketi %8 Ort. Payı	180.400	205.000	24.600

10.06.2007 tarihinde Yıldız Şirketi elinde bulunan X Şirketi %8 Ort Payı: 210.000 TL'ye peşin olarak satmıştır.

248 MEN. KIY. PİYASA DÜZ. FARK		526 FİN. VAR. DEĞER. FARKI	
24.600	19.600	19.600	24.600
	5.000	5.000	

-----31.12.2005-----	
526 FİNANSAL VARLIK DEĞERLEME FARKI	19.600
526.01 X Şirketi Bağlı Menkul Kıymet Gerçekleşmemiş Değ. Azalışı	
240 BAĞLI MENKUL KIYMETLER	
Veya	
248 MENKUL KIYMET PİYASA DÜZ. FARKLARI	19.600
248.01 X Şirketi Bağlı Menkul Kıymet Piy. Düz. Farkları	
Bağlı menkul kıymetlerde meydana gelen değer azalışı	
-----/-----	

Bağlı menkul kıymetlerin gerçekleşmemiş kayıplarının bilançoda gösterimi aşağıdaki gibidir:

Aktif	Yıldız İşletmesi 31.12.2005 Tarihli Bilançosu	Pasif
Dönen Varlıklar		Kısa Vadeli Yab. Kaynaklar
Duran Varlıklar		Orta ve Uzun Vadeli Yab. Kaynaklar
Yatırımlar		Sermaye 200.000
Bağlı Menkul Kıymetler 200.000		—Bağlı Menkul Kıy. Gerçekleşmemiş Değer Azalışı (19.600)
-Bağlı Men. Kıy. Piy. Düz. Far. (19.600)		
-----31.12.2006-----		
240 BAĞLI MENKUL KIYMETLER		24.600
Veya		
248 MENKUL KIYMET PİYASA DÜZ. FARKLARI		
248.01 X Şirketi Bağlı Menkul Kıymet Piy. Düz. Farkları		
526 FİNANSAL VARLIK DEĞERLEME FARKI		24.600
526.01 X Şir. Bağlı Men. Kıy. Gerçekleşme. Değ. Artışı		
Bağlı menkul kıymetlerde meydana gelen değer artışı		
-----31.12.2006-----		
100 KASA HS.		210.000
526 FİNANSAL VARLIK DEĞERLEME FARKI		5.000
526.01 X Şirketi Bağlı Menkul Kıymet Gerçekleşmemiş Değ. Artışı		
240 BAĞLI MENKUL KIYMETLER		200.000
Veya		
248 MEN. KIY. PİYASA DÜZ. FARKLARI		5.000
248.01 X Şirketi Bağlı Menkul Kıymet Piy. Düz. Farkları		
645 MENKUL KIYMET SATIŞ KÂRI		10.000
Bağlı menkul kıymetlerin satış kaydı		
-----/------		

Sonuçlardan da anlaşılacağı gibi Menkul Kıymet Piyasa Düzeltme Farkları hesabı ve Değer Artış-Değer Azalış hesapları satış yapıldığı anda ters kayıtla kapatılmıştır.

2. Yatırım Amaçlı Gayrimenkullerin Muhasebeleştirilmesi

İşletmelerin aktiflerinde bulunan gayrimenkuller elde bulundurma amaçlarına göre sınıflandırılmaktadır (Kaval, 2005: 363):

- İleride fiyatlar yükseldiğinde satış amacıyla elde tutulan arsa, arazi veya binalar,
- İleride ne amaçla kullanılacağına karar vermemiş, ancak satımı da söz konusu olmayan arsa, arazi ve binalar,
- Bir veya daha fazla kiracısı olan binalar, binaların bağımsız bölümleri,

Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 40'a göre, yatırım amaçlı gayrimenkul olarak adlandırılmaktadır. Yatırım amaçlı gayrimenkullerin değerlemesinde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, taşınmış maliyet ile değerlendirme ikincisi ise, piyasa fiyatı veya makul değer ile değerlendirme yöntemidir.

Örnek 3: İşletme aktifinde kayıtlı bulunan faaliyetlerinde kullandığı binayı 01.01.2005 tarihinde satmaya karar vermiştir. Bina yatırım amaçlı gayrimenkuller hesabında tutulmaya başlamıştır. Binanın aktifteki kayıtlı değeri 200.000 TL, birikmiş amortismanı ise 10.000 TL'dir. İşletmede 01.01.2005 tarihinden itibaren değerlendirme ölçüsü olarak makul değer yöntemi kullanılmaktadır. 31.12.2005 tarihinde binanın makul değeri ise 250.000 TL olarak belirlenmiştir.

31.12.2006 tarihinde ise yatırım amaçlı binanın makul değerinin 210.000 TL olduğu tespit edilmiş ve kayıtlara geçirilmiştir.

01.10.2007 tarihinde yatırım amaçlı gayrimenkullerden binalar 220.000 TL'ye peşin olarak satılmıştır.

-----01.01.2005-----		
290 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER	190.000	
290. 01 Binalar		
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	10.000	
252 BİNALAR		200.000
Faaliyetlerde kullanılan binanın yatırım amaçlı gayrimenkullere alınması		
-----31.12.2005-----		
290 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER	60.000	
290. 01 Binalar		
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		60.000
Yatırım amaçlı binanın makul değerle değerlendirilmesi		
-----/------		
Yatırım amaçlı gayrimenkullerde değerlendirme ölçüsü makul değer ise gayrimenkulün tarihi değeri ile makul değeri arasında fark var ise gelir tablosunda "Diğer Olağan Gelir ve Karlar" ya da "Diğer Olağan Gider ve Zararlar" hesabında muhasebeleştirilir.		
-----31.12.2006-----		
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	40.000	
290 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER		40.000
290. 01 Binalar		
Yatırım amaçlı binanın makul değerle değerlendirilmesi		
-----10.01.2007-----		
100 KASA HS.	220.000	
290 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKUL.	210.000	
290. 01 Binalar		
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		10.000
Yatırım amaçlı binanın nakit karşılığında satılması		
-----/------		

290 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER		290.01 BİNALAR	
190.000	40.000	190.000	40.000
60.000	210.000	60.000	210.000

III. Makul Değer Muhasebesi ve İşletme Yönetimi Üzerine Etkileri

Çalışmanın bu bölümünde, makul değer muhasebesinin işletme yönetimi üzerindeki etkileri çeşitli açılardan ortaya konmaya çalışılmış. Ayrıca, makul değer muhasebesinin işletme yönetiminin etkinliğini artırmadaki rolüne de yer verilmiştir.

A. Muhasebede Şeffaflık ve Makul Değer Muhasebesi

Finansal tablolar hem kullanıcılar için, hem de hazırlayanlar için şeffaf, objektif ve kolay denetlenebilir bir şekilde hazırlanmalı ve sunulmalıdır (Clark vd., 2003: 7). SEC (Security Exchange Commission), daha düşük sermaye maliyetine, daha yüksek likiditeye ve daha etkin piyasalara neden olabilecek bir piyasa disiplini geliştirmek için yatırımcılara şeffaf finansal bilgi sunulması gerekliliğini vurgular. Finansal raporlamada şeffaflığı sağlayabilmek için finansal raporlamanın yüksek kalitede olması ve finansal raporların ekonomik gerçekleri raporlaması/yansıtması gerekir (SEC, 2001). Makul değer muhasebesi modeli, muhasebede şeffaflığın sağlanması için gerekli olan zemini oluşturur. Bu zeminin temelinde doğru, gerçek ve tam bilgi yatmaktadır. Böylece, makul değer muhasebesi, işletme yönetiminde dâhili olarak kullanılan bütün ölçümleri piyasaya raporlayan tam açıklama felsefesine, yöneticilerin daha çok adapte olmaları yönünde çaba sarf etmelerini gerekli kılar (Barlev ve Haddad, 2003: 397).

İşletme yönetiminden, hissedarların paylarının değerinin korunması ve performanslarının ölçülmesi istenmekte ve yöneticilerin hissedarlara karşı sorumluluklarına farklı bir bakış açısı getirilmektedir. Bunun sonucunda da makul değer muhasebesi işletmelere ve mali tablo kullanıcılarına *şeffaflık* konusu ile doğrudan ilgili geniş kapsamlı bir *tam açıklama* sağlamaktadır. İşletmeler, mali tablolarının düzenlenmesi ve sunulmasında, tüm toplumun çıkarlarını gözetmek, bilgileri gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst olarak hazırlayıp sunmakla yükümlüdürler.

B. Yönetimin Temsil Fonksiyonu ve Makul Değer Muhasebesi

Yönetimin temsil (stewardship) fonksiyonunun, pay sahiplerinin çıkarlarının göz önünde bulundurulması kriteri olarak alınmıştır. Bunun sonucunda da bireycilikten çok, faydacı bir yöntemle işletme pay sahiplerinin hakkını korumaya önem veren davranışları tercih eden yönetici modelinin varlığı görülmektedir. Bu durumda, sahiplerin çıkarları için çalışan yönetici açısından motive olma, yönetme ve sorumluluk alma bir prensip haline gelmektedir. Bu yaklaşıma göre profesyonel yöneticilerce, pay sahiplerinin kazançlarının korunması önem kazanmaktadır (Akın, 2004: 132 133).

Makul değer muhasebesi modeli, finansal muhasebeden elde edilen rakamların değerini ve yönetimin etkinliğini artırmaktadır. Varlıkların makul değeri belirlenerek, hissedarların dikkati varlıkların değerinde meydana gelen değişimlere çekilebilmektedir. Doğal olarak, hissedarlar özkaynakların korunması ve getirisinin artırılmasında yöneticilere güvenmektedirler. Bu yüzden, yöneticiler varlıkların değerini sigortalar vasıtasıyla değer kayıplarına karşı riskten korunma şeklinde koruyabilmektedirler (Barlev ve Haddad, 2003: 397).

Pay sahiplerine yönelik olarak hazırlanan mali tablolarda makul olma tercih edilmektedir. Bu nedenle bazı varlıklar bilançoda gerçeğe en yakın değer olarak piyasa değeriyle raporlanmaktadır. Ancak bunun olabilmesi için varlıkların sağlıklı piyasalarının bulunması gereklidir. Ticari malların sağlıklı bir piyasası olmadığında, ticari mallar için piyasa değerine getirme (mark to market) ilkesi sağlıklı bir şekilde uygulanamamaktadır. Ancak tüm dünyada artık menkul kıymet borsaları bulunduğu için, finansal varlıkların piyasa değerine getirme ilkesine göre değerlendirilmesi tercih edilmektedir (Şensoy, 2002: 21 22).

C. Kreditorler ve Makul Değer Muhasebesi

İster uzun vadeli borçlanmalarla ilgili isterse kısa vadeli borçlanmalarla ilgili olsun, kredi verenler, işletmenin taahhütte bulunduğu borçlarını geri ödeyebilme yeteneği ile ilgilenirler. Kreditorlerin, borç verdikleri işletme ile ilgili yapacakları analizler, hissedarlarınkinden daha kolay gibi gözükse de, aslında her iki tarafta aynı konulara ilgi duyarlar ve benzer analizleri kullanırlar. Onların analiz yaklaşımlarındaki temel farklılık, her iki tarafında önem verdikleri noktaların farklı olmasıdır. Kreditorler, genelde, birkaç adımdan oluşan ve borca karşılık el konulabilecek varlıkların tahminini kapsayan kredi/emniyet analizleri üzerine yoğunlaşırlar. Örneğin, borç veren taraf borç alanın ekonomik gücünü, risk düzeyini, kârlılığını ve faaliyetlerinin etkinliğini analiz etmek için mali tabloları kullanır. Bu tür analizlerle kredi verenler işletmenin borç ödeme yeteneğini ölçmeye çalışırlar (Barlev ve Haddad, 2003: 401).

Kredi verenler için işletme mali tablolarının makul değerle değerlendirilmesi önem kazanmaktadır (Bies, 2004: 3). Diğer yandan, Amerikan Yeminli Serbest Muhasebeciler Enstitüsü, 1994 yılında yaptığı bir çalışmada, tarihi maliyet ve makul değer muhasebelerinden oluşan karma bir muhasebe modelinin, kullanıcılar için daha yararlı olacağını ve böyle bir karma sistemin uygun karşılaştırmalar yapmak için oldukça elverişli olduğunu belirtmiştir (Chisnal, 2000: 152).

Kredi verenlerin sadece tarihi maliyet muhasebesi rakamlarına güven duyması işletmelerin analiz sonuçlarını farklılaştırmakta ve yanlış kararlar almalarına neden olmaktadır. Makul değer muhasebesi uygulandığında, muhasebeden elde edilen rakamlar, potansiyel ödemeler, varsayılan riskin değerlendirilmesi amacıyla hizmet edecektir. Örneğin, işletme sermayesinin

makul değeri, kısa vadeli potansiyel nakit akışlarını yansıtır. Makul ya da piyasa değeri temeline dayanan risk ve getiri ölçümleri gerçek kârlılığı yansıtmaktadır. Risk ve getiri üzerine odaklanmış, oldukça önemli sayıdaki teorik ve ampirik çalışmalarda daha anlamlı sonuçlar elde etmek için, özkaynak ve borçların piyasa değerleri kullanılmıştır (Barlev ve Haddad, 2003: 401).

D. İşletme Çalışanları ve Makul Değer Muhasebesi

Muhasebe, geleneksel mali tablo analizinin öne sürdüğü dar bakış açısına nazaran, iş hayatında daha önemli bir etkiye sahiptir. Çalışanlardan yatırımcılara, müşterilerden vergi ödeyenlere, ev hanımlarından öğrencilere, toplumun birçok üyesi ekonomik ve sosyal dayanışmaları sayesinde birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Muhasebe bilgisi sadece bu sayısız karşılıklı dayanışma ilişkilerini ortaya koymaz, aynı zamanda bu ilişkilere yön veren sosyal bir plan olarak da görev yapar. Toplumun bütün üyeleri, maliyet ya da hâsılat unsurudur. Herkes sosyal karar bağlamında, muhasebede potansiyel bir fayda sağlayıcısı veya fayda tüketicisidir.

Muhasebe, çalışanların iş hayatını etkileyen verileri sağlaması nedeniyle önemli bir sosyal kapsama sahiptir. Çalışanlar, cari muhasebe sistemi tarafından sunulan finansal bilgilere ilgi duyarlar. İster işçi ister memur kademesinde olsun, bir çalışanın genellikle finansal tabloları analiz etmek için ihtiyaç duyduğu analiz araçlarını bilmemesine rağmen, finansal bilgiye ilgi duyma nedenleri aşağıda belirtilmiştir (Barlev ve Haddad, 2003: 402).

Çalışanlar, özellikle yeni işe alınmış bir çalışan, gelecekteki yaşantısını işverenin geleceğine bağlamıştır ve işletmeden geleceğe yönelik beklentilerini elde etmek istemektedir. Bu, sadece işten çıkarılma maliyetinden (maddi, manevi) değil aynı zamanda ilerleyen yaşlardaki işsizlik riskinden de kaynaklanır. Çalışan, işletmenin yönetim politikasını, risk ve teknolojik değişimler karşısındaki tutumunu bilmek ister. İşletme kazancının gelişim potansiyelini değerlendirmek, işletmenin maaşlarla ilgili geçmişi hakkında bilgi edinmek ve çalışanlarına yaptığı parasal ve parasal olmayan ödemelerdeki gelişim potansiyeli hakkında bilgi sahibi olmak isteyecektir. Çalışan, işletmenin kâr dağıtım politikası ve hisse senedi temeline dayalı işçi ücretleri planları hakkında da bilgi sahibi olmak isteyecektir. Henüz ülkemizde uygulanmamakla beraber uluslararası muhasebe standartlarının uygulanmasıyla birlikte, Türkiye’de de uygulama alanı bulacak olan çalışanlara emeklilik sonrası sağlanan faydalara ilişkin gelişmelere de çalışanlar ilgi duymaktadır. Çalışan ayrıca, işveren tarafından teklif edilen emekli maaşı planlarındaki taahhütlerin yerine getirilip getirilmeyeceğini ve işletmenin emekli maaşı fonlarını nasıl yönettiğini de bilmek ister. Yukarıdaki sayılan faktörlerin tamamı hem uzun vadede hem de kısa vadede çalışanların işletme hakkındaki düşüncelerini ve gelecekleri konusundaki endişelerini etkiler.

Makul değer muhasebesi yaklaşımı yukarıda ifade edilen durumlara geniş ölçüde olanak tanır. Kâr dağıtımı, emekli maaşları ve emeklilik sonrası

sağlanacak faydalarla ilgili yönetim politikaları, makul değer muhasebesi yaklaşımı altında daha doğru bir şekilde belirlenir ve sunulur. Ayrıca, makul değer muhasebesi yaklaşımı altında bu bilgilerin yönetim tarafından manipüle edilmesi ihtimali daha düşük seviyededir. Ancak, makul değer ölçülmesi ve açıklanması konusunda bazı karmaşıklıkların bulunması nedeniyle işletme tarafından yapılan bu tür ölçümler/değerlemelerin denetlenmesi konusunda bir rehber ihtiyacı vardır (Menelaides vd., 2003: 2).

E. Makul Değer Muhasebesi ve İşletme Yönetimi

Hissedarlar, işletme yönetiminin işletmenin varlıkları kullanma ve değerlerini korumaya yönelik olarak gösterdikleri faaliyetler üzerinde dikkatlerini yoğunlaştırırlar. Varlıkların değerinde meydana gelen değişimlerin nedenlerinin analiz edilmesi, hissedarlar için önem arz etmektedir. Varlıkların edinilmesi ya da elden çıkarılması, işletme politikaları açısından incelenmelidir. Analiz esnasında karşılaşılan düşük değerli varlıkların, işletme yöneticisinin mevcut koruma araçlarından yararlanmadığı anlamına gelebilir. Daha yüksek değerli varlıklar ise kısa vadede hissedarları tatmin edebilir, ancak bu durum yöneticilerin işletmeyi riske attıklarının bir göstergesi de olabilir.

Yöneticiler, başarısızlık durumunda kendi pozisyonlarını ve itibarlarını tehlikeye atacaklarından, riske karşı olumsuz tutumları noktasında uyarılmalıdırlar. Yöneticiler, yönetimleri altındaki varlıkların değerini koruyacak bir mekanizma arayışı içinde olmalıdırlar.

Makul değer muhasebesi modeli yönetimin planlarını etkileyebilir. Yöneticiler kendi görev ve sorumluluklarını değerlendirmeyi ve işletmeye farklı açılardan bakmayı öğrenerek, yerel ve uluslararası ekonomik çevreyi ve ekonomik eğilimleri göz önünde bulundurmak zorunda kalacaklardır. Ayrıca, yönetim türev ürünleri, faiz oranlarının yapısını, opsiyonlar ve gelecekteki nakit akışları arasındaki ilişkiyi anlamak zorunda kalacaklardır. İşletmeler özkaynaklarının makul değerini korumak için türev ürünlerden yararlanmaktadır. Bu durum makul değer muhasebesinin gelişim göstermesine örnek teşkil etmektedir. Makul değer muhasebesi sistemi ne kadar kullanılırsa, işletmelerin riskten korunma faaliyetleri de o ölçüde artacaktır.

Özetle, makul değer muhasebesi açık ekonomik sistemlerde faaliyette bulunan yöneticilerin bilinçlerini ve öngörü yeteneklerini güçlendirir. Bu, yöneticilerin işletmenin ürettiği malları satmak için çok sayıda piyasa ile karşılaştığı ve işletmenin varlıklarının finansmanı ve işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak için global para ve sermaye piyasalarına başvurabileceği anlamına gelmektedir. Bu piyasalarda, yöneticiler en uygun şartlarda borçlanmak için (tutar ve diğer şartlar açısından) çaba gösterirler. Hatta, göreceli olarak küçük bir işletmenin yönetimi söz konusu olsa dahi, böylesi küçük ölçekli işletmeler de genellikle global bir çevrede faaliyette bulunurlar. Bu yüzden, yöneticiler bu çevredeki değişimleri/trendleri göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Makul değer muhasebesinde, tarihi maliyet

muhasbesi yaklaşımının ötesinde, yöneticiler ulusal ve uluslararası ekonomik şartlarla daha yakından ilgilenmelidir.

IV. Sonuç

Çalışmada, özellikle son zamanlarda gelişim gösteren makul değer muhasbesi yaklaşımı ile bu yaklaşımın, işletmelerin yönetim felsefesi ve stratejileri üzerinde yarattığı etkilere odaklanılmıştır. Makul değer muhasbesi, zaman-değer açısından ilgili bilgi sunmaktadır. Ayrıca, yönetim felsefesi ve işletme yönetim stratejileri üzerinde önemli değişikliklere yol açmış, bir başka ifadeyle katkı sağlamıştır. Bu bakış açısıyla, makul değer muhasbesi, farklı çıkar gruplarına, işletme varlıklarının, borçlarının ve özkaynaklarının makul ya da piyasa değerlerini sunmaktadır.

Makul değer muhasbesi modeli, muhasebede şeffaflığın sağlanması için gerekli olan zemini de oluşturmaktadır. Diğer yandan hissedarlara yönelik raporlamada makul olma tercih edilmektedir. Bu yüzden, bazı varlıklar bilançoda en makul değer olarak piyasa değeriyle açıklanmaktadır. Ancak bunun olabilmesi için varlıkların sağlıklı piyasalarının bulunması gereklidir. Makul değer, kredi verenlere kararlarla ilgili en doğru bilgiyi sunmaktadır. Makul değer, borç verme sürecinde analitik bir araç olarak kullanılmalı ve tarihi maliyet değerleri ile karşılaştırılmalıdır.

İşletme ile ilgili önemli çıkar gruplarından birisi de çalışanlardır. Çalışanların kararları açısından, kâr dağıtımı, emekli maaşları ve emeklilik sonrası sağlanacak faydalarla ilgili yönetim politikaları, makul değer muhasbesi yaklaşımı altında daha doğru bir şekilde belirlenmekte ve sunulmaktadır.

Makul değerle değerlendirilmesi yapılacak bütün varlık ve yükümlülüklerin aktif bir piyasası mevcut ise makul değer muhasbesi karar verme sürecinde oldukça güvenilir bilgiler sunmaktadır. Ancak varlık ve yükümlülüklerin aktif bir piyasası mevcut değil ise bunların makul değerlerinin tahmin edilmesinde kullanılan girdiler ve metotlar daha subjektif olabilmektedir. Bu yüzden, işletmeler muhasebe uygulamalarında makul değer yöntemini kullandıkları zaman, makul değer ölçülmesinde kullanılacak kriterlere özel önem vermeleri gerekmektedir. Ayrıca finansal tablolarda tarihi maliyet muhasbesi verileri ile makul değer muhasbesi verileri birlikte sunulmalıdır. Makul değer kullanılması hangi varlık ya da yükümlülük için uygun ise onlara uygulanmalıdır. En önemlisi de denetim firmaları makul değer yansız, objektif ve doğru bir şekilde ölçülmüş olmasına özen göstermelidirler.

Kaynakça

- Akın, A. (2004), "Mülkiyet Sahipliğinden Kaynaklanan Yönetim Hakkının Devri Açısından Post-Modern Yönetimsel Kontrol Yaklaşımları ve Stratejileri", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:22, Ocak-Haziran 2004, ss.127-148.

- Barlew, B. ve Haddad, J. R. (2003), "Fair Value Accounting And The Management Of The Firm", *Critical Perspectives on Accounting*, Vol:14, ss.383 415.
- Benston, G. J. (2006), "Fair-Value Accounting: A Cautionarytale from Enron", *Journal of Accounting and Public Policy*, Sayı:25, ss.465 484.
- Bies, S. S. (2004), "Fair Value Accounting", *To The International Association of Credit Portfolio Managers General Meeting*, New York, Nowember 18, ss.1 4.
- Bratton, W. W. (2003), "Shareholder Value, Financial Conservatism, And Auditor Independence", *Georgetown University Law Center-Business, Economics and Regulatory Policy*, Working Paper No. 454080, ss.1 38.
- Chisnal, P, (2000), "Fair Value Accounting-An Industry View", *Financial Stability Review*, December, ss.146 153.
- Clark, P.K., Hinton, P. H., Nicholson, E. J., Storey, L., Wells G.G. ve White, M.G. (2003), "The Implication Of Fair Value Accounting For General Insurance Companies", *Institute of Actuaries and Faculty of Actuaries*, Glasgow.
- Financial Accounting Standard Board-FASB (2006), "FAS 157: Fair Value Measurements",No.284-A, September 2006. <http://www.fasb.org/pdf/fas157.pdf> (16.10.2006)
- Herrmann, D., Saudagaran, S. M. ve Thomas, W. B. (2005), "The Quality of Fair Value Measures for Property, Plant, and Equipment", *Working Papers*, December, ss.1 33. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=312150 (16.11.2006)
- International Valuation Standards Committee (IVSC) (2003), *Valuation for Financial Reporting: Addendum A – Accounting Background toIVA I*.
- Kahraman, O. (2006), "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarındaki Değerleme Ölçülerinin Vergi Yasalarının Öngördüğü Ölçülerle Karşılaştırılması", *Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı-V Sempozyum Bildirileri*, Antalya, 26 Şubat- 2 Mart 2006, ss.35 62.
- Kam, V. (1990), *Accounting Theory*, Second Edition, John Wiley&Sons, New York.
- Karahan, K. (2002), "Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterimi ve Değerlendirilmesine İlişkin Esaslar", Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi, Ankara.
- Khurana, I. K. ve Kim, M-S. (2003), "Relative Value Relevance of Historical Cost vs. Fair Value: Evidence From Bank Holding Companies", *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol:22, ss.19 42.
- Maliye Bakanlığı (2005), "Dış Ekonomik Haberler", Sayı:34, 19 Ağustos 2005, ss.1 19. <http://www.sgb.gov.tr/calismalar/bulten/disekhab34.pdf> (16.11.2006)

- Menelaides, S. L., Graham, L. E. ve Fischbach, G. (2003), "The Auditor's Approach to Fair Value", *Journal of Accountancy*, June 2003, ss.1 5.
- Penman, S.H. ve Zhang, X-J. (1999), "Accounting Conservatism, the Quality of Earnings, and Stock Returns", <http://ssrn.com/abstract=201048>, December 1999, ss.1 39. (15.05.2005)
- Romney, M. B. ve Steinbart, P. J. (2003), *Accounting Information Systems*, Prentice Hall, Ninth Edition.
- Sarioğlu, K. (2002), "Enron Olayı", *Yönetim, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, Yıl:13, Sayı:43, Ekim 2002, ss.49 53.
- SPK Tebliği (Seri: XI, No:25) "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ", 15.11.2003 tarih ve 25290 Mükerrer sayılı Resmi Gazete.
- Şensoy, N. (2002), *Muhasebe Teorileri Ders Notları*, Yayılım Yayıncılık, İstanbul.
- Şensoy, N. (2003), "Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler", *Türkiye XXII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi, Antalya, ss.21 42.
- Şensoy, N. (2006), "UFRS'deki Değerleme Ölçüleri", *Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı –V Sempozyum Bildirileri*, Antalya, 26 Şubat- 2 Mart 2006, ss.11 34.
- TMSK Tebliği (TMS 39: Sıra No:41), "Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçmeye İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı ", 03.11.2006 tarih ve 26335 sayılı Resmi Gazete.
- TMSK Tebliği (TMS 40: Sıra No:27), "Yatırım Amaçlı Gayrimenkullere İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı", 17.03.2006 tarih ve 26111 sayılı Resmi Gazete.
- Tokay, H., Deran, A. ve Aktaş, R. (2005), "Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi", *XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Muğla, ss.3 32.
- Weygandt, J. J., Kieso D. E. ve Kimmel, P. D. (1999), *Accounting Principles*, 5. Edition, John Wiley&Sons, New York.
- Wood, J. (2004), "A Fairwell to History", *CFO Europe.com*, October.